

Förskollärarens närvaro i barns fria lek i hemvrån

Shittoshma Khatri Chhetri och Manal El Khatib

Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen

Självständigt arbete 15 hp, GN

Förskoledidaktik

Förskolläraryrket (210 hp)

Höstterminen 2019

Handledare: Sara Backman Prytz

Examinator: Malena Janson

English title: The preschool teacher's presence in children's free play in the playroom/Toyhouse

Stockholms
universitet

Förskollärarens närvaro i barns fria lek i hemvrån

Shittoshma Khatri Chhetri och Manal El Khatib

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att utifrån ett sociokulturellt perspektiv undersöka hur förskollärare närvarar i barns fria lek i hemvrån. För att nå fördjupad kunskap om detta utgår vi ifrån följande frågeställningar: I vilka situationer närvarar/deltar/ingriper förskolläraren i barns fria lek? På vilket sätt interagerar förskollärare i barns fria lek? Vilka handlingar blir synliga? och Sker det spontan undervisning i den fria leken i hemvrån eller inte? I så fall på vilket sätt? Datainsamlingen är genomförd i hemvrån i två olika storbarnsavdelningar i två olika kommuner i Sverige. Vi genomförde detta genom observationer och fältanteckningar i form av tre spaltsdokumentationer. Resultatet visar att det är viktigt att som förskollärare är närvarande och lyhörd gentemot barnens fria lek, för att bland annat kunna stötta och uppmuntra till lek, lösa konflikter, se till att inget/inga barn blir exkluderade, bevara lekens harmoni samt utveckla leken i syfte att utöka barns lärande. Våra slutsatser med studien är att förskollärarna oftast går in och medverkar i barns fria lek om det finns något behov av det eller om det förekommer några problem.

Nyckelord

Fri lek, Förskola, Förskoledidaktik, Förskollärare, Hemvrån, Interaktion, Intersubjektivitet, Närvaro, Scaffoldning(stöttning), Sociokulturellt perspektiv och Spontan undervisning.

Innehållsförteckning

Förskollärares närvaro i barns fria lek i hemvrån.....	1
Sammanfattning	1
Förord.....	1
Beskrivning av författarnas insatser i studien	1
Inledning	2
Bakgrund	2
Fria leken	2
Pedagogernas närvaro	2
Spontan undervisning	3
Tidigare forskning.....	3
Förskollärares strategier i att stödja och utveckla barns lek	4
Barns vilja av att involvera vuxna i deras lek.....	4
Förskollärares olika synsätt i att se på och/eller leda barns lek i olika sammanhang ..	5
Lekresponsiv undervisning	6
Sammanfattning av tidigare forskning	7
Syfte och frågeställningar.....	8
Teoretiskt perspektiv	8
Sociokulturellt perspektiv	8
Scaffolding (stöttning)	9
Intersubjektivitet.....	9
Interaktion	9
Undervisning	10
Metod	10
Val av metod	10
Urval och avgränsningar.....	11
Genomförande	12
Databearbetning och analysmetod	13
Forskningsetiska överväganden	13
Studiens kvalitet	14
Analys av observationer	15
Rifi kan vara er granne!.....	15
Analys- Rifi kan vara er granne!	16
Födelsedagskalas	16
Analys – Födelsedagskalas.....	17
Det finns inga mera förkläden!	17
Analys- Det finns inga mera förkläden!	18
Det rastlösa barnet.....	18

Analys- Det rastlösa barnet.....	19
Den stulna tårtan!	20
Analys- Den stulna tårtan!	21
Resultat och Diskussion	21
Betydelse för praktiken och professionen	23
Vidare forskning	24
Referenser	25
Bilagor	27
Bilaga 1	27
Tre spaltsdokumentationer	27
Bilaga 2	28
Information och samtyckesbrev till förskollärare/pedagoger	28
Bilaga 3	30
Information och samtyckesbrev till vårdnadshavarna	30

Förord

Denna studie är skriven av Shittoshma Khatri Chhetri och Manal El Khatib som är studenter på Barn- och Ungdomsvetenskapliga Institutionen, avdelningen för förskollärarytbildning och förskoleforskning vid Stockholms universitet. Uppsatsen kom till genom att i kursen självständigt arbete fick vi studenter välja att fördjupa oss inom ett område. Vi valde därmed att inrikta oss på förskollärares närvaro i barns fria lek i hemvrån. Vi vill passa på att tacka vår handledare som har väglett oss genom detta arbete samt förskollärarna, barnen och vårdnadshavarna som gav oss möjlighet till att genomföra våra observationer på två valda förskolor. Avslutningsvis vill vi också tacka varandra för ett gott samverkan under studiens gång.

Beskrivning av författarnas insatser i studien

Under studiens gång har vi till stor del utfört vårt uppsatsarbete gemensamt. Vi har träffats flera gånger i veckan där vi fick sitta tillsammans för att diskutera, reflektera samt analysera om vår studie. Genom detta fick vi syn på olika perspektiv, ta vara på varandras synpunkter och tankar. Däremot valde vi också att dela upp vissa uppgifter för att kunna utföra studien på ett effektivt sätt. Vi utförde många observationer i var sin förskola, där observerade vi hur förskollärarna närvarar i barns fria lek i hemvrån på en storbarnsavdelning (3–5 år). Under studiens gång har vi skrivit alla delar gemensamt förutom ”analys av observationer” där vi framställde och analyserade två varsin valda observationer. I början fick vi leta och samla olika relevanta vetenskapliga artiklar till vårt forskningsområde. Vi fick välja mellan artiklarna för att sedan djupläsa dem och skriva om dem enskild i vår tidigare forsknings del. För att underlätta hela processen använde vi också oss av Google dokument där kunde vi båda läsa, skriva och diskutera tillsammans under hela arbetets gång.

Inledning

Utifrån våra erfarenheter från VFU och arbete i förskolan såg vi att förskollärare kunde ha olika uppfattningar kring sin roll och medverkan i barnens *fria lek*. Med detta som utgångspunkt blev vi intresserade av att studera hur förskollärare närvarar i barns fria lek. Även i läroplan för förskolan (Lpfö 18 2018, s. 8) betonas vikten av att uppmuntra barnen till att leka, i syfte att främja barns utveckling, lärande och välbefinnande. Det poängteras vidare att när förskolläraren iakttar eller leder lek på ett användbart sätt, vare sig utanför leken eller genom att själva medverka, kan omständigheter som avgränsar leken upptäckas, och på så sätt kan arbetsformen och omgivningen som bidrar till lek utvecklas. Genom att förskolläraren är aktiv med sin närvaro i barnens lek blir det också möjligt att understödja kommunikationen mellan barnen samt förhindra konflikter (Lpfö 18 2018, s. 8). I läroplan för förskolan (Lpfö 18 2018, s. 7) så står det också att "Undervisningen ska utgå från ett innehåll som är planerat eller uppstår spontant eftersom barns utveckling och lärande sker hela tiden", samtidigt betonas det att lek är grunden för utveckling, lärande och välbefinnande (Lpfö 18 2018, s. 8). Detta tyder på att lek och undervisning kan ha en stark förbindelse som gör att båda kan komplettera varandra. Det därför vill vi även titta på om det förekommer någon spontan undervisning i den fria leken i hemvrån, och i så fall på vilket sätt sker den.

I den här studien har vi valt att undersöka det som sker i hemvrån, där en förskollärare på ett eller annat sätt närvarar, ingriper eller deltar i barns fria lek. För att studera detta genomförde vi lekobservationer på två olika förskolor, och för att tydliggöra detta har vi valt att använda ett sociokulturellt perspektiv.

Bakgrund

Fria leken

Denna studie fokuserar på den fria leken, vilken vi i likhet med Lindqvist (1996) definierar som en lek som inte är kontrollerad av vuxna utan är en lek som barnen själva väljer att leka utifrån sina egna initiativ, villkor och önskemål (Lindqvist 1996, s. 50). Fria leken är ett begrepp som har sina rötter hos den tyske pedagogen Friedrich Fröbels (1782-1852) tanke om att leken var framställt för barnets inre natur. Fria leken har också spelat en betydelsefull roll i den svenska förskolan (Lindqvist 1996, s. 51). Eftersom fri lek oftast definieras som lek utan vuxna, anser Knutsdotter Olofsson (2017, s. 171) att fri lek i en stor barngrupp kräver en pedagog för att det ska bli givande för barnen, då barnens tankar och förslag blir synligare. På så sätt kan pedagogerna följa barns idéer för att sedan planera dagen utifrån barnens intresse och behov (Knutsdotter Olofsson 2017, ss. 173-174). Den fria leken uppkommer inte av sig själv utan den pedagogiska miljön spelar också en väsentlig roll i hur lekarna kan utformas (Winther-Lindqvist 2016, s. 87- 88).

Pedagogernas närvaro

Knutsdotter Olofsson (2003, s. 13) beskriver i sin bok "I lekens värld" betydelsen av pedagogernas närvaro i barnens lek, hon betonar vikten av att uppfatta barnets leksignaler i lek. Författaren (2003, s. 23) framhäver vidare att alla barn är unika på sitt sätt, och därför behöver vissa av barnen mycket stimulans från pedagoger för att kunna komma in i leken och uppfatta leksignaler. Ibland behöver

barnen gå in i en låtsasvärld ensamma, men då är det viktigt att värna om lekens harmoni som kan förstöras av till exempel olikheter och konflikter. För att kunna bevara harmoni måste man som pedagog kunna behålla de sociala lekreglerna som ömsesidig förståelse, vilket innebär att alla barn ska behandlas jämnt och leken utvidgas fram när det sker samverkan mellan barn och pedagoger (Knutsdotter Olofsson 2003, s. 25).

Winther-Lindqvist (2016, s. 88) framhäver att vuxna har ett stort ansvar att begrunda så att det finns bra villkor för lek för barnen, det innebär bland annat att pedagogen bör tänka på var och med vad kan barnen leka med? När kan barnen få stöd i att fullfölja om leken har kört fast? Finns det tillräckliga, intressanta och tillgängliga saker att leka med? Detta är viktigt att tänka på som pedagog för det betonas att en del barn i förskolan är i behov av mer motivation och spännande lekredskapet än andra. Vissa barn behöver mer insikt för att kunna medverka i kollektiva lekar och dessa kan man stödja indirekt genom att pedagogen funderar på att samtala med barnen om hur saker och ting fungerar här i omvärlden och hjälper till med detta genom att ge inspiration för att uppmuntra till lek. Det är pedagogerna som ska se till att det finns en bra lekmiljö som anpassar den nuvarande barngruppens intresse och behov. Winther-Lindqvist (2016, s. 87) framhäver också att leken som involverar en kompetent pedagog har en stor betydelse för barns utveckling och lärande, men det betyder inte att barns lek med varandra är mindre betydelsefulla, utan även där kan barnen utveckla sina språkliga, emotionella och kognitiva kompetenser.

Spontan undervisning

Jonsson, Williams och Pramling Samuelsson (2017, s. 96) i sin studie konstaterar att "Undervisning om ett visst innehåll kan uppstå spontant i situationer kring vad som helst". Med detta som utgångspunkt menar vi att spontan undervisning är en oplanerad undervisning som förekommer i samband med den fria leken. Vi menar att spontan undervisning inte behöver vara planerad i förväg, men den kan förekomma i stunden då pedagogen medvetet kommer fram till ett lärorikt innehåll, för att sedan på ett gemensamt och lekfullt sätt ändra lekinriktning i syfte att barnen får lära sig/får en uppfattning om något specifikt. Detta har även Thulin och Jonsson (2018, ss. 95, 101) betonat i sin studie, där de lyfte fram vikten av förskollärares roll i att hantera såväl spontant uppkomna och planerade lek. På så sätt får barnen möjlighet till att utöka sina erfarenheter och utveckla sitt kunnande, samt ges möjlighet i att utmanas välja ny riktning och aktivitet.

Tidigare forskning

I det här kapitlet redogör vi för tidigare forskning utifrån olika valda studier som behandlar frågor kring förskollärares deltagande/närvarande i barns lek. I vår studie har vi använt både nationell och internationell forskning. Anledning till att vi använde oss av just dessa artiklar beror på att de tydligt beskriver förskollärares roll, ansvar och betydelsen av en närvarande pedagog när det gäller barns lek. Vi har gjort en tematisk uppdelning och har valt att strukturera upp vårt avsnitt om tidigare forskning utifrån fyra underrubriker: "Förskollärares strategier i att stödja och utveckla barns lek", "Barns vilja av att involvera vuxna i deras lek", "Förskollärarnas olika synsätt i att se på och/eller leda barns lek i olika sammanhang" och "Lekresponsiv undervisning".

Förskollärarens strategier i att stödja och utveckla barns lek

Chia-Yen Tsai (2015, s. 1029) skriver en artikel som heter "Am I Interfering? Preschool Teacher Participation in Children Play". Syftet med artikeln var att undersöka vilka strategier förskollärarna använder i barns lek för att kunna delta, samt de faktorer som har betydelse för förskollärarnas deltagande i barns lek. Denna studie genomfördes på en förskola ansluten till en grundskola i Taiwan Hualian landsbygd. Vid studietiden hade förskolan två klasser: en för femåringar och en för tre- och fyraåringar. Denna forskning genomfördes med 16 barn, varav tio var fyra år och sex av dem var tre år. Metoden bestod av kvalitativ studie där barnen observerades medan de lekte. För att kunna få en bättre inblick i forskningen samlades data in från observationer av lek, intervjuer med förskolläraren och undersökning av dokumentationer på platsen (Chia-Yen Tsai 2015, ss.1029-1031). I resultaten lyfts det fram att förskolläraren vanligtvis agerar i barns lek genom att vara aktiv med dem. Det visar sig att förskolläraren använder olika strategier i barnens lek beroende på barnens olika beteenden. Det framhävs också att när det gäller förskollärarens vilja i att delta i barnens lek eller inte beror det på vilket pedagogiskt synsätt hen har, samt hur väl hen har kännedom om barnen och den övergripande situationen där leken inträffar. Det betonas vidare att var och en av dessa faktorer påverkar varandra och därför måste man uppmärksamma det tillsammans (Chia-Yen Tsai 2015, ss. 1031-1032).

Stanton-Chapma (2015, s. 99) framställer i sin artikel "Promoting Positive Peer Interactions in the Preschool Classroom: The Role and the Responsibility of the Teacher in Supporting Children's Sociodramatic Play" att förskollärarna spelar en väsentlig roll i att stödja barns lek och dess interaktion med sina kamrater. Därmed syftet med artikeln är att beskriva om olika strategier som förskollärarna kan använda sig av för att förbättra och utveckla barnens lek med varandra. I resultaten lyfts det fram många strategier som anses vara betydelsefulla. Några av dessa strategier är att bland annat förbereda den fysiska miljön för att kunna erbjuda till lek, här handlar det om vilka leksaker förskolläraren väljer för att ha i förskolemiljön, vilket i sin tur spelar en viktig roll i barns lek. Teman som förskolläraren väljer att ha i förskolan spelar också en väsentlig roll i barns lek. De andra viktiga strategier som författaren beskriver handlar om att som förskollärare ska kunna gå in och delta i barns lek samt lämna leken på ett smidigt sätt utan att barnen ska känna sig obekväma. Förskolläraren kan också främja barns lek genom att samtala och interagera med barn i deras sociala interaktioner (Stanton-Chapma 2015, s. 101).

Vi anser att båda artiklarna är relevanta för vår studie då de betonar vikten av förskollärarens roll i att medverka i barns lek, i syfte att utveckla deras lek och dess interaktion med varandra.

Barns vilja av att involvera vuxna i deras lek

Pramling Samuelsson och Johansson (2009, s. 77) skriver en artikel som heter "Why do children involve teachers in their play and learning? Syftet med artikeln var att undersöka varför barn involverar pedagoger i deras lek och lärande. Studien genomfördes genom videoobservationer av barn från åtta förskolor och en grundskola (Pramling Samuelsson & Johansson 2009, s. 81). I resultaten framställs det olika kategorier till varför barn väljer att involvera pedagoger i sina lekar. Det förklaras att barnen innefattar pedagogen i sina lekar för att först och främst få hjälp, eftersom pedagogerna anses som kompetenta personer, som kan vara medvetna om att andra barn bryter mot regler, samt få information om och bekräftelse av hur saker och ting fungerar i sina lekar (Pramling Samuelsson & Johansson 2009, ss. 82- 86). Både barn och pedagoger verkar vara överens om dessa former av samspel. Det framhävs också att detta kan var tecken på en traditionell vuxenroll, det vill säga att

vuxna vet hur saker och ting ska vara, samt har makt och kunskap att förmedla. Men samtidigt förekommer en annan bild av både barnet och pedagog. Det faktum att barn själva ger utrymme för sin lekfullhet indikerar att pedagogerna till viss del ger barnen det rummet. Detta kräver dock att förskollärarna och andra pedagoger utvecklar en målinriktad strategi, som involverar lek och lärande (Pramling Samuelsson & Johansson 2009, s. 91).

Denna studie är relevant för oss då den förklarar tydligt olika skäl för varför barn involverar pedagoger i deras lekar. Detta beskrivs genom begripliga exemplar från observationstillfällena där det visar sig att barnen behöver stöd i att bevara och utveckla sina lekar.

Förskollärarnas olika synsätt i att se på och/eller leda barns lek i olika sammanhang

Aras (2015, s. 1173) har skrivit en artikel som heter "Free play in early childhood education : a phenomenological study". Syftet med artikeln var att undersöka förskollärarnas uppfattningar om den fria leken, samt studera deras medverkan och engagemang i barns fria lek. Artikeln är en fenomenologisk studie och författaren använde sig av intervjuer och observationer som insamlingsmetod (Aras 2015, s. 1177). Resultaten visar att vissa förskollärare använde sig av barnens fria lek för att till exempel slutföra sina dagliga planer och skriva dokumentationer. Det framhävs att förskolläraren behöver mer tid och stöd för att hantera formella dokument och planering, därför blev den fria leken som en möjlighet i att få tid att observera barnen individuellt (Aras 2015, ss. 1182-1183). Andra förskollärarna uppfattar den fria leken som en uppvärmning för att göra barnen redo för dagen och för nästa aktivitet. De anser att barn lyssnar bättre och ägnar mer uppmärksamhet åt dem efter den fria leken, annars upplevde de att det var svårt att påbörja dagen utan att barnen först fick leka fritt. Det visas i observationerna att några av förskollärarna engagerade sig i barns fria lek så fort de märkte en problematisk situation, där barn klagade över något eller över någon av sina kamrater. Det var vanligt bland förskollärarna att engagera sig i barns lek när ett barn grät, skrek på ett annat, slogs eller tryckte ner en/några av sina kamrater (Aras 2015, s. 1179).

Utifrån resultaten visade det sig att förskollärarna tror på vikten av deras engagemang i barnens fria lek, men deras uppfattningar skilde sig åt beroende på mängden engagemang. För vissa av förskollärarna ansåg att barn borde ges möjlighet att leka fritt utan vuxna. De ansåg att de kan engagera sig i barnens fria lek när det behövdes eller när barn själva ber om det. Här betonas också vikten av barnets tillstånd innan pedagogens involvering. Förskollärarna anser här att man måste respektera barns fria lek, och att man bör undvika att avbryta deras pågående lek när pedagogerna försöker involvera sig i leken på ett eller annat sätt (Aras 2015, s. 1179).

Tullgren (2004) skrev en doktorsavhandling som heter "Den välreglerade friheten: Att konstruera det lekande barnet". Avhandlingen handlar om en studie om leken i förskolan med fokus på det som händer i leken när pedagogerna deltar (Tullgren 2004, s. 11). Avhandlingens övergripande syfte är att visa att förskolan kan ses som en arena för politisk styrning, där leken ses som ett sätt att styra. Studien genomfördes genom intervjuer av barn och pedagoger samt videoobservationer av lek som används också som utgångspunkt i intervjuerna med barn. I avhandlingen är det bara videoobservationerna som fick mest utrymme, medan intervjumaterialet har endast behandlats som kortfattad (Tullgren 2004, s. 43). Syftet med intervjuerna var bland annat att studera barns uppfattningar om vuxnas deltagande i lek samt hur barn och pedagoger kan uttrycka sig kring lek (Tullgren 2004, s. 56). Studien genomfördes i tre omgångar, från april 2000 till juni 2001, där deltog fyra barngrupper på tre förskolor i Sverige (Tullgren 2004, s. 45). Resultaten visade att styrningen som sker under leken är riktad mot framtiden, det vill säga att barnen regleras bort från det som är

oönskade, och istället uppmuntras till den goda och utvecklande leken. Pedagogernas mål är att skapa ett aktivt och kreativt barn och genom lek främja barnens framtida kompetenser (Tullgren 2004, s. 61).

Tullgren (2004, s. 62) har identifierat tre teman för denna styrning vilka är: betydelsen av att barn leker, frågan om vad barn leker samt frågan om hur barn leker. Att barn leker: barnen ses som aktiva, kreativa och fria. Här stöttar pedagogerna barnens lek och lockar dem till deltagande och aktivitet, samt ser till att leken inte blir störd. Här blir styrningen genom att reglera barns lek för att uppfylla det som förväntas (Tullgren 2004, ss. 62-63). Vad barn leker: här blir tre typer av innehåll som föremål för styrning; det är de fridstörande lekarna, de olagliga lekarna och de nyttiga lekarna. Styrningen blir genom att som pedagog inte ge utrymme för lekar som betraktas som obehagliga och onda, medan den goda familjeleken får störst utrymme (Tullgren 2004, S. 67). Hur barn leker: här blir barns sätt att leka föremål för styrning. Pedagogerna uppmuntrar barnen till att träna sin kommunikation, hantera sina aggressioner, uttrycka sina känslor samt lösa konflikter. Målet är att barnen ska lära sig samhälleliga normer och vara självständiga (Tullgren 2004, ss. 80-81).

Resultaten visar också vikten av pedagogernas deltagande i leken som kan öppna upp för möjligheter att styra leken på ett sätt som inte är möjligt då pedagogerna inte deltar. Genom att vara närvarande pedagog kan man bättre följa och övervaka det som händer under leken, vilket i sin tur skapar möjligheter för pedagogerna att lära sig mer om varje barns förutsättningar och behov för att sedan jobba utifrån det (Tullgren 2004, ss. 113-114). Tullgren (2004, ss. 113, 116) belyser också de tekniker där styrningen av leken görs möjligt, makttekniker kan verka på barns lek på olika sätt, vissa tekniker är tydliga såsom normaliserade tillsägelse, andra är mer eller mindre vävda in i lust och vänlighet.

Båda artiklarna är relevanta för oss då de belyser vikten av en närvarande pedagog, samt beskriver det som kan hända när pedagogerna deltar i barns lekar och hur leken kan ändra riktning beroende på pedagogernas förhållningssätt och bemötande.

Lekresponsiv undervisning

Pramling och Wallerstedt (2019, ss. 7- 8) har skrivit en artikel som heter ” Lekresponsiv undervisning – ett undervisningsbegrepp och en didaktik för förskolan”. Syftet med artikeln var att introducera en teoretisk utveckling av undervisning och en didaktik betydelsefull för förskolans sätt att planera för barns lärande och utveckling i förbindelse till lek. I artikeln presenteras begreppet lekresponsiv undervisning och en didaktik för förskolan. Metoden som har används i studien är videoobservationer av förskolläraren i förskolan under tre års tid, denna har kontinuerligt diskuterats av förskollärarna själva, gemensamt med utvecklingsledare, förskolechefer och forskare (Pramling & Wallerstedt 2019, s. 8). Resultaten framställer att en didaktik är lekbaserad innebär att lek betraktas som en grundläggande aktivitet i verksamheten, där barns intresse som kommer till uttryck i lek ska vara utgångspunkt för val av verksamhetsinnehåll. Lekresponsiv undervisning betraktas som en kollektiv aktivitet där deltagarna det vill säga barnen och förskollärare är gemensamt intresserade i någon innebörd. Genom att båda barn och förskollärare är aktiva deltagare anses leda till att barnen lär sig att engagera och leka på nya sätt genom att lära känna kulturella redskap och resurser som kan berika deras föreställningsförmågor (Pramling & Wallerstedt 2019, ss. 18-19).

Lagerlöf, Wallerstedt och Kultti (2019) skriver en artikel om ”Barns agency i lekresponsiv undervisning”, som bidrar till en förståelse av relationen mellan undervisning och barns agency. För att nå syftet använde forskarna en undersökning av vad som beskriver ett samspel mellan barn och förskollärare där barns agency och lärande främjas (Lagerlöf, Wallerstedt & Kultti 2019, s. 44). I artikeln så utgår forskarna från det engelska begreppet agency som är kärnan i det sociokulturellt perspektiv på lärande, vilket handlar om barnets handlingsutrymme att agera självständigt utifrån eget

val (Lagerlöf, Wallerstedt & Kultti 2019, ss. 45, 49). Studien ingick i ett forsknings- och utvecklingsprojektet mellan forskare från tre lärosäten och förskollärare och förskolechef från två kommuner. Under projektet hade de möten på universitet, där de diskuterade och analyserade lekobservationer. Fokus i analyserna har varit på interaktion mellan barn och förskollärare i olika leksituationer. Projektet genomfördes under 3 år, där har över 100 kortare leksekvenser filmats och dokumenterats (Lagerlöf, Wallerstedt & Kultti 2019, s. 51).

I artikeln beskrevs och analyserades ett exempel på en lekobservation som tydligt visar hur förskollärare aktivt understödjer barnens engagemang, genom att använda vissa avgörande handlingar. Dessa handlingar är att förskollärare bjuder in barnen som medskapare i leken, att respondera på barns initiativ till leken, koordinera olika lek innehåll och riktningar och bidra till att utmana barnens förståelse. All dessa avgörande handlingar måste ske på ett sätt där förskollärare håller en balans för att kunna hantera en lekresponsiv undervisning. Det gäller att hålla fast ett innehåll alltså att stötta barns lärande, men att samtidigt vara öppen för lekens nya riktningar för att bevara gemenskapen i leken (Lagerlöf, Wallerstedt & Kultti 2019, ss. 58–59).

Båda artiklarna är betydelsefulla för vårt arbete då de betonar vikten av en lekresponsiv undervisning. Det framställer också vikten av förskollärares engagemang och öppenhet gentemot barnens lek för att kunna främja lärandet, utan att behöva förstöra lekens dimensioner.

Sammanfattning av tidigare forskning

Sammanfattningsvis utifrån tidigare forskning verkade det som att man bör respektera barnens fria lek, men det är så att förskollärarna kan ha olika uppfattningar och synsätt om den fria leken. Vissa förskolläraren anser att den kan användas som ett sätt att starta dagen så att barnen kan lyssna på pedagogerna och koncentrera sig bättre i det man gör efter. Vissa förskolläraren tycker att barnen borde få möjlighet till att leka fritt utan vuxnas involvering, för att inte riskera förstöra eller avbryta leken. Det var vanligt att förskollärarna går in i leken när det sker några konflikter eller när något/några barn behöver stöttning i deras lek. Medan vissa förskolläraren deltar i barns lek i syfte att använda olika sätt av styrning för att reglera leken bort från det oönskade och mot det som betraktas som goda och utvecklande leken, tanken här är att skapa ett aktivt och kreativt barn och genom leken främja barnets framtida kompetenser.

Det sägs också att förskollärarna använder sig av olika strategier i barnens lek beroende på barns beteende, hur pedagogerna väl känner till barnen samt förståelse av den pågående situation där leken inträffar. All dessa har betydelse för huruvida förskolläraren väljer delta i barnens lek eller inte. Några andra strategier som anses vara betydelsefulla för att främja barns lek är organisationen av den fysiska miljön i förskolan såsom val av anpassade lekmaterial. Det gäller också att som förskollärare ska kunna medverka i barns lek och samtidigt lämna den på ett smidigt sätt utan att behöva förstöra den, det handlar om att kunna kommunicera och samverka med barnen i deras sociala interaktioner.

Det visade sig också att förskollärarna kan väva in undervisning i leken i syfte att främja barns lärande och utveckling. Det handlar om att ge barnen utrymme att agera självständigt utifrån egna val och att vara öppen för lekens nya inriktningar för att bevara gemenskapen i leken, men samtidigt hålla fast ett innehåll där barns lärandeprocess kan stöttas. Det finns även olika anledningar till att barn involverar vuxna i sina lekar, en anledning kan vara att barn behöver stöd av vuxna eftersom de anser att vuxna ses som kompetenta som kan hjälpa till när det uppstår några problem. Barnen vill även ibland få information om och bekräftelse av hur saker och ting fungerar i sina lekar.

Syfte och frågeställningar

Utifrån tidigare forskning har vi sett att förskollärare kan ha olika uppfattningar om barnens fria lek, och att det oftast finns ett syfte bakom förskollärarens handling i att antingen välja att ingripa/delta i barns lek eller inte. Detta har fått oss intresserade av att studera vidare om hur förskollärare närvarar eller deltar i barns fria lek. Därför blir vårt övergripande syfte att undersöka hur förskollärare närvarar i barns fria lek i hemvrån. Vi valde att observera barns fria lek där förskolläraren på ett eller annat sätt är involverade, i en specifik plats eftersom vi ansåg att det skulle underlätta för oss att fokusera endast på fri lek som sker i en begränsad plats (hemvrån). Anledning till att vi valde just hemvrån är att vi upplever att hemvrån traditionellt är en plats för fri lek. I följande uppsats kommer leken att nämnas både som ”fri lek” och ”lek”, men det är den fria leken som står i fokus.

För att nå fördjupad kunskap om detta utgår vi ifrån följande frågeställningar:

- I vilka situationer närvarar/deltar/ingriper förskolläraren i barns fria lek?
- På vilket sätt interagerar förskollärare i barns fria lek? vilka handlingar blir synliga?
- Sker det spontan undervisning i den fria leken i hemvrån eller inte? I så fall på vilket sätt?

Teoretiskt perspektiv

I detta avsnitt kommer vi att redovisa vår studies teoretiska ansats och betydelsefulla begrepp för vår analys. För att studera hur förskollärarna närvarar i barns fria lek i hemvrån, valde vi att analysera vårt insamlade material utifrån ett sociokulturellt perspektiv.

Sociokulturellt perspektiv

Vi har valt att använda ett sociokulturellt perspektiv eftersom detta perspektiv kommer att stödja oss i analysen av hur människor handlar och hur deras föreställningar är relaterade till ett socialt sammanhang (Wertsch 1997 se Melker, Mellgren & Pramling Samuelsson 2018, s. 68). Sociokulturellt perspektiv är en del av socialkonstruktionismen, vilket fokuserar på barnets relation till samhället och till andra människor som finns runt omkring. Här anses människor agera och skapa sina egna identiteter och kunskap i samspel i olika sammanhang. Barns utveckling ses kopplat till den kultur och omgivning som man befinner sig i (Eidevald 2017, s. 47, 62). Enligt Vygotskij så övar barnen sina förmågor i socialt samverkan (samarbete, lyhördhet och inlevelse) när de leker gemensamt med andra. Ur barnets synvinkel handlar den kollektiva leken inte om att framställa särskilda förmågor, utan om att medverka i en personlig och väsentlig gemenskap som stödjer dem som medverkar i leken på nya sätt (Winther-Lindqvist 2016, s. 87). Inom sociokulturella perspektivet engagerar man sig i att undersöka vilka processer som ingår i de aktiviteterna där barnen medverkar, hur barnen kan stöttas samt guidas på en viss aktivitet för att de sedan ska bli en aktiv deltagare som möjligt (Gjems 2011, s. 22).

Nedan beskrivs studiens centrala begrepp: Scaffolding (stöttning), intersubjektivt, interaktion och undervisning. Dessa begrepp upplevde vi var mest relevanta för vår studie då dem synliggörs tydligt i

vår samlade observationer som behandlar frågor kring förskollärares närvaro i barns fria lek i hemvrån.

Scaffolding (stöttning)

Scaffolding (stöttning) har en stor betydelse för barns lärande och utveckling. Det går ut på att en lärare eller personer som är kompetenta ska hjälpa barnet i att utveckla sin förståelse om något specifikt, i syfte att utöka och utvidga barnets lärande (Wood, Bruner & Ross 1976 se Melker, Mellgren & Pramling Samuelsson 2018, s. 69). Med Scaffolding (stöttning) kan barnet utmanas att delta i aktiviteter som hen inte kan genomföra ensam vilket gör att deras förmågor/färdigheter kan förbättras (Lindon 2001 se Aras 2015, s. 1174). Barnen anses vara aktiva i deras undersökande av världen, de söker och skapar upplevelser genom att observera deras dagliga sociala aktiviteter som förekommer, där de medverkar så mycket de kan och gärna ber om stöd från vuxna som befinner sig runt omkring (Gjems, 2011, s. 25). För att kunna stötta barnen i deras lärandeprocess måste förskolläraren förstå barns perspektiv och meningsskapande (Fleer & March 2009 se Melker, Mellgren & Pramling Samuelsson 2018, s. 69). Vi valde Scaffolding (stöttning) eftersom vi anser att förskolläraren tar oftast plats i barns lek, då hen antingen stöttar barnen i deras lek, lärande eller/och i att lösa konflikter.

Intersubjektivitet

Gjems (2011, s. 25) förklarar intersubjektivitet som en ömsesidig uppfattning som skapas mellan personer som samtalar med varandra. Det kan handla bland annat om beteende och omständigheter som formas mellan individer som kommunicerar med varandra. I samverkan med andra lär sig barnet i en tidig ålder att ta andras synpunkter och uppfatta vad de uttrycker och menar. Pedagoger ses som guidande deltagare i barnets lärande, som skapar på intersubjektivitet (Gjems 2011, ss. 25-26). Det skrivs vidare att pedagoger ger barnen känslomässigt stöd och signaler om olika situationer och problem, de kan till exempel visa barnen hur de kan göra saker och ting på ett fokuserat och kulturellt accepterade sätt. Därmed stödjer pedagoger barnen i att konstruera upp uppfattning, tolkning och insikter om omvärlden (Gjems 2011, s. 26). Vi valde intersubjektivitet begrepp för att vi såg att förskollärarna måste ha en viss uppfattning om barns pågående lek för att kunna utveckla leken och bevara dess harmoni. Det gäller att som förskollärare ska ha en viss förståelse för att kunna bemöta det enskilda barnet utifrån sina behov, intresse och förutsättningar. För att kunna delta i barns pågående lek och samtidigt behålla lekens gemenskap, upplevde vi att det behövs en ömsesidig förståelse mellan deltagarna det vill säga förskollärare och barn.

Interaktion

Enligt Carlsson och Bagga Gupta (2006, s. 196) ses lärande som en interaktionell process som sker "här och nu" i en viss kontext, där medverkarnas handlingar betraktas ha en stor betydelse för vilka kunskaper, regler, synsätt och uppfattningar för världen de tillägnar sig för. Kunskap formas genom interaktion mellan individer i kulturella kontexter, där lärandet primärt bygger på sociala processer och inte primärt på individuella processer (Gjems 2011, ss. 19- 20). Vygotskij betonar att barnet skapas i samverkan med sin omvärld, där barnet lär sig kontrollera sin kropp, prata ett (eller ibland flera) språk, bildar en personlighet och lär sig en del om världen och sig själv (Säljö 2015, s. 94). Enligt Gjems (2011, s. 28) har vuxna som befinner sig i sociala samverkan med barn en avgörande och väsentlig roll i barns lärande. Vi har valt begreppet interaktion eftersom den är ett kärnbegrepp inom sociokulturella perspektivet. Genom interaktion och samspel uppfattar vi vad förskolläraren och barn vill förmedla samt hur de agerar, handlar och samverkar med varandra i olika sammanhang.

Undervisning

Utifrån ett sociokulturellt perspektiv handlar undervisning om kommunikation och förhandling om mening som sker mellan förskollärare och barn samt mellan barnen, som lär tillsammans och med varandra. Med kommunikation menas att skapa något gemensamt via dialog som är meningsfullt för alla deltagarna, och inte som att föra budskap monologiskt (Vygotsky 1978 se Melker, Mellgren & Pramling Samuelsson 2018, s. 67). Inom sociokulturella forskning har undervisning i förskolan en stor betydelse då den sker utifrån den specifika rådande kontexten, där förskollärares interaktion och samspel med barn utifrån de didaktiska avsikter ses som nödvändiga grunder, för att barn ska lära sig och utveckla en förståelse om något specifikt (Melker, Mellgren & Pramling Samuelsson 2018, s. 66). I några av våra observationer så tolkade vi det som att det uppkom spontan undervisning i samband med den fria leken. Vår uppfattning är att förskollärare skulle kunnat ha ett visst innehåll bakom hennes handling i syfte att utöka barns lärande.

Metod

Under detta avsnitt kommer vi att redovisa och motivera vårt val av metod som vi har använt under vårt arbete. Avsnitten introduceras med en redogörelse av metodval. Sedan kommer ett avsnitt om framställning av urval och avgränsningar, och genomförande där vi beskriver utförligt hur vi har begränsat vår studie, samt vilka tillvägagångssätt vi har använt. Slutligen redogör vi för databearbetning, analysmetod, forskningsetiska överväganden som vi har tagits omtanke till, samt framställer vi studiens kvalitet.

Val av metod

Syftet med arbetet är att undersöka hur förskollärare närvarar i barns fria lek i hemvrån. Vi valde att använda oss av en kvalitativ metod då genom kvalitativa studien kommer man ofta närmare de situationer och miljöer som utreds (Ahrne & Svensson 2015, s. 24). Eftersom vi är intresserad av att se hur förskollärarna i praktiken närvarar/deltar i barns fria lek, valde vi kvalitativa metoden då den fokuserar på sociala och kulturella samhörigheten som människor i vardagen lever i (Öhlander 2011, ss. 30- 31). Vi utförde observationer, eftersom de beskriver bäst det vardagliga livets samspel, fysiska, sociala och kulturella samhörighet. Observationer gav också oss möjligheten till att jämföra likheter och skillnader i vad individer gör och hur de själva framställer vad de gör (Pripp & Öhlander 2015, s. 114). I studien genomförde vi observationer på två olika förskolor på två storbarnsavdelningar (3-5 år) i hemvrån med fokus på hur förskollärare närvarar i barns fria lek. Vi använde också oss av aktivitetsbaserade observationer då våra observationer inriktade sig speciellt på den fria leken i hemvrån. Aktivitetsbaserade observationer innebär att vi som observatörer fokuserade på enskilda upplevelser eller aktiviteter (Pripp & Öhlander 2011, s. 120).

Observationer genomfördes endast med penna och papper (Pripp & Öhlander 2011, s. 133). Anledning till varför vi valde att använda oss av just papper och penna var att vi upplevde det som en trygghetsfaktor inför både pedagoger, barn och föräldrar då studiens deltagare var varken inspelade eller filmade. Vi använde oss av tre spaltsdokumentationer (bilaga 1) som innebär att vi antecknade vad som sägs, vad som görs samt egna reflektioner av händelser (Skolverket 2012, ss. 46-47). I vår studie genomförde vi plastbaserade observationer (Pripp & Öhlander 2011, s. 120) då vi vistades i

förskolan under en kortare period, det vill säga tre veckor i varsin förskola där vi observerade barns fria lek i hemvrån där förskolläraren var på ett eller annat sätt närvarande/deltagande. Vi försökte vara mer distanserade medaktörer, men ibland uppkom även spontana dialoger med barnen och pedagoger, särskilt i början för att få deras medgivande till att delta i observationer. Fältet var rumsligt avgränsat då vi observerade under tre veckor endast i hemvrån.

De styrkor som vi upplever utifrån observationer är att det blev lättare för oss när vi valde plastbaserade observationer, för det gav oss chansen att fokusera endast på den fria leken som skedde i just hemvrån. Med detta blev det lättare att få syn på förskollärares medverkan med barnen i en begränsad plats. Genom att vi valde att använda oss av aktivitetsbaserade observationer blev det lättare för oss att fokusera och hålla sig till studiens syfte. Vi observerade på en storbarnsavdelning som gjorde att det blev lättare för oss att förklara för barnen varför vi befann oss i deras avdelning och skrev i anteckningsblock, samt be om deras medgivande för de flesta kunde kommunicera verbalt. Pripp och Öhlander (2011, s. 122) framställer att en observatör kan vara mer eller mindre deltagande när det gäller samspel mellan observatören och informanterna under observationstillfällena. Vi upplevde att vi inte kunde vara helt tysta och passiva emot barnen för ibland var några av barnen särskilt intresserade och nyfikna på varför vi var där och vad vi höll på med. Detta upplevde vi som en svaghet då vi inte kunde fokusera oss helt på att observera.

Eftersom observationer utfördes endast med papper och penna i form av tre spaltsdokumentationer blev det också lite svårare att fånga varenda detalj som pågick i olika situationer. Därför skrev vi ibland snabbt och ovårdat för att vi skulle hinna med att skriva så mycket som möjligt om det som pågick, sägs och gjordes i hemvrån. När vi observerade leksituationer tyckte vi att det var svårt att fånga de situationer där just förskolläraren var närvarande/deltagande i den fria leken. I vissa situationer fanns det inga pedagoger i närheten av hemvrån, i andra fall så fanns det bara barnskötarna. Därmed i början observerade vi även barnskötare inte bara förskolläraren för att få så mycket empiri som möjligt för vårt arbete.

Urval och avgränsningar

Inför studien gjordes fyra sorters urval: val av förskolor/avdelningar, val av barngrupp, val av förskollärarna som ska observeras och val av en specifik plats där observationerna ska utföras. Valet av förskolor och barngrupper skedde utifrån studiens huvudsakliga fokus: fenomenet hur förskollärare närvarar i barns fria lek i hemvrån. Vi var intresserade att studera just förskollärarna för att vi ansåg att det skulle kunna bidra till vår förskollärarprofession i framtiden. Vi valde två förskolor i två olika kommuner, där pedagogerna anser att dem på ett eller annat sätt engagerar sig i barnens fria lek, i syfte att få bättre förutsättningar att studera förskollärares närvaro i leksituationer. Vi fick kontakta några förskolor, där vi fick både fråga om deras arbetssätt och synsätt när det gäller fri lek, samt om vi får komma och observera för att undersöka undervisningspraktiker i den fria leken. Vi valde att vistas i en förskola var i syfte att få större mängd empiri på en kortare tid (tre veckor). En ytterligare anledning till varför vi valde två förskolor var att i början av studien var tanken att studera även skillnader och likheter i hur två förskollärare i två olika förskolor/avdelningar närvarar i barns fria lek.

De två förskollärarna som deltog i vår undersökning är: Marta som är en yngre förskollärare och har fem års erfarenhet, samt Dominique som är en lite äldre förskollärare och har mer än 15 års erfarenhet. Vi valde att fokusera oss på lekar där barnen mellan tre och fem år deltog i, för att förutom det kroppsliga språket ville vi även ta vara på deras verbala förmågor. Vi fokuserade oss på att studera och observera den fria leken som sker i hemvrån. Anledningen till varför vi valde just hemvrån som vår forskningsplats är för det första tyckte vi att genom att välja och avgränsa oss i en specifik miljö

kommer det att underlätta vårt forskningsarbete då vi behövde endast fokusera på en enda plats. För det andra upplevde vi att i hemvrån sker det mest fri lek utifrån barns initiativ. Vi gjorde också valet av lekar som observerades utifrån ytterligare kriterier: Vi genomförde många observationer, men valde lekobservationerna där endast förskollärare deltog/var närvarande eller fanns i närheten. Det hände att vi observerade lekar utan involvering av någon vuxen för att se om barnen fick uppmärksamhet från dem och i så fall på vilka sätt. Vi fick även välja mellan olika innehåll i barns lekar. Vi valde de lekarna som var mest populära och som vi upplevde var vanligt förekommande och uppmuntrande av pedagogerna att lekas i barngruppen.

Genomförande

Först började vi ringa till olika förskolor och berättade syftet med vår studie till förskolerektorer. Vi ställde även frågor om deras arbetssätt och deras syn på den fria leken. Vi frågade om deras lov om att få observera och undersöka undervisningspraktiker i den fria leken. Till sist när vi valde förskolor fick vi tillåtelse att observera i två olika förskolor. Vi gick till varsin förskola och utforskade runt storbarnsavdelningen samt berättade om syftet med vår studie för förskolläraren och andra barnskötaren som befann sig på avdelningen. Vi frågade om deras medgivande för att genomföra observationer i hemvrån. Till samtliga förskollärare och barnskötare på avdelningen delade vi en informations och samtyckesbrev (bilaga 2) där vi hade ytterligare beskrivit noggrant om vår studie, så att pedagogerna i lugn och ro kunde läsa och tänka igenom om de ska närvara eller inte och ge sitt samtycke till vår studie.

Efter några dagar när samtliga tillfrågade pedagoger hade godkänt gick vi till varsin förskola, där fick samtliga vårdnadshavaren på respektive avdelning ha muntligt information om studien genom att vi närvarade i förskola vid inlämning och hämtning, vi berättade noggrant om vårt syfte med vår studie, samt delade ut informations och samtyckesbrev (bilaga 3) till dem. Vi var samtidigt noga och berättade att vårt fokus på studien inriktade sig mest på pedagogernas närvaro i den fria leken i hemvrån. Vi berättade också för föräldrar att om något av barnen verbalt inte ger sitt medgivande eller genom kroppsspråk visar sin obekvämhets skulle vi genast avbryta våra observationer. Informations och samtyckesbrevet var också placerat på anslagstavlan på respektive avdelningen för att så många anhöriga som möjligt ska få information om vår studie. Efter att vi fick samtycke från förskolerektorer, förskollärarna, barnskötarna och vårdnadshavarna påbörjade vi våra observationer där vi närvarade i varsin förskola under tre veckor.

Hemvrån bestod av olika delar där det fanns verktyg till att kunna laga mat, prova på utklädningskläder samt leka med dockor med mera. När vi befann oss i hemvrån förklarade vi vid varje observationstillfälle inför barnen att vi var där för att göra en uppgift från skolan som handlade om lek, och att vi skriver vad och hur dem leker. Vi frågade om deras medgivande om att få titta på deras lek från avstånd och anteckna. När vi fick deras tillstånd till att observera, satt vi långt ifrån och höll en fysisk distans från dem. Vi var som avståndstagande medaktörer och försökte att inte förstöra eller påverka barnens pågående lek. Vi använde oss av fältanteckningar i form av tre spaltsdokumentationer (bilaga 1), där vi skrev vad barnen och förskolläraren gjorde, sade och egna reflektioner.

Våra observationer ägde rum endast på hemvrån och pågick från en timme till två timmar, ibland var vi där även heldag för att observera. När vi var klara med våra observationer satte vi oss ner och renskrev våra fältanteckningar på datorn för att få en bättre översikt över vår insamlade material. Totalt genomfördes 14 stycken observationer men vi valde endast att analysera fem observationer som vi upplevde var bäst lämpade utifrån vårt syfte och frågeställningar. Vi fokuserade endast på

observationer där förskollärarens närvaro blev synlig och valde bort där andra pedagogerna var delaktiga. Under nedskrivning av våra observationer var vi extra noga att inte ha med våra egna åsikter utan vi koncentrerade oss på att endast ha med det som pågick mellan barnen och förskolläraren i hemvrån. De eventuella problem som vi stött på i processen är att ibland var vi helt fokuserad på vårt syfte, vilken ledde till att vi riskerade missa andra viktiga delar som pågick i barns fria lek.

Databearbetning och analysmetod

Vi har använt oss av en kvalitativ analys för att undersöka vårt datamaterial, och det innebär att vi systematiskt studerade och ordnade vårt datamaterial det vill säga fältanteckningar i form av trespaltsdokumentationer, för att komma fram till ett resultat (Bogdan & Biklen 2007 se Fejes & Thornberg 2016, ss. 34-35). Vi har transkriberat observationsdata genom att välja de lekobservationerna där förskollärare har på ett eller annat sätt deltagit eller varit närvarande. Vi valde just de lekobservationerna som vi tyckte var mest relevanta för vårt forskningsområde som handlar om hur förskollärare närvarar i barns fria lek. Vi kunde även hitta ett samband mellan det vi kom fram till i resultat samt det som framställdes i tidigare forskning: att förskolläraren har en viktig stöttande roll i barns fria lek i syfte att utveckla och bevara leken, samt främja lärandet. Genom att vi använde oss av fältanteckningar i form av tre spaltsdokumentationer försökte vi skriva det som görs och sägs ord för ord för att inte missa något viktigt när vi observerade. Vi renskrev på datorn de valda fältanteckningar som skulle analyseras och försökte hoppa över de rader som var minst relevanta för vårt ämne. När vi gick igenom våra valda fältanteckningar valde vi även teoretiska begrepp som passade bäst för att analysera vår empiri utifrån ett sociokulturellt perspektiv. Det handlade om att vi var medvetna och förhållit oss till det sociokulturella perspektivet när vi analyserade vår insamlade data (Fejes & Thornberg 2016, s. 29).

Forskningsetiska överväganden

Under vår studie har vi tagit hänsyn till Vetenskapsrådets (2017) forskningsetiska principer såsom individskyddskravet, informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. De forskningsetiska överväganden som vi har tagit hänsyn till var först och främst individskyddskravet som innebär att forskaren har en skyldighet emot individer som medverkar i undersökning ska beskyddas mot oanständig inblick och utsättning för skada eller kränkning. En sida av individskyddskravet är informationskravet vilket framhäver att individer som undersöks ska bli informerade av forskaren om vad undersökning går ut på och att deras medverkan är helt frivilligt samt de har rätt att när som helst avbryta sitt medverkande (Pripp 2011, ss. 80- 81). Samtyckeskravet betonar också att forskaren måste ha deltagarnas godkännande att delta i undersökning och när studien är riktad mot omyndiga bör man ha tillåtelse från vårdnadshavare om att deras barn får medverka i studien (Pripp 2011, ss. 82- 83). Med detta i åtanke har vi som observatörer gett först och främst muntlig information till förskolerektorer, förskollärarna, barnskötarna, vårdnadshavarna och barnen om observations syfte och genomförande samt frågat om deras lov om att få observera. Vi har även betonat att det är frivilligt och att man när som helst har rätt att upphöra sitt deltagande. Vi fick även skriftliga medgivanden från pedagogerna och vårdnadshavarna.

Vår studie inriktade sig på hur förskollärare närvarar i barns fria lek i hemvrån, därmed hade vi inte så mycket fokus på barnen men för säkerhetsskull informerade vi samtliga barnen i varje gång vi skulle observera i hemvrån, vi talade om vårt syfte på ett tydligt och åldersanpassade sätt. Under studien tog vi också hänsyn till hur barnen reagerade på vår närvaro i hemvrån t.ex. genom att iaktta på deras kroppsspråk, gester, blickar för att kunna utföra studien på bästa möjliga sätt. Eftersom det poängteras

att om ett visst barn visar, talar eller på något annat sätt ger tecken om att hen inte vill medverka eller att hen upplever sig obekväma med studien ska sin medverkande avbrytas genast (Löfdahl 2014, ss. 38-41). När det gäller konfidentialitetskravet innebär det att anteckningar som i forskningssyfte skaffas om särskilda individer måste behållas och uppvisas på ett sådant sätt att särskilda individer inte kan identifieras av obehöriga.

Ytterligare en viktig riktlinje är nyttjandekravet som framhäver att uppgifter som är samlade för forskningssyfte får inte användas för åtgärder som direkt kan beröra de enskilda individerna (Ahrne & Svensson 2015, s. 29). Därmed har vi tagit hänsyn till att den insamlade materialet om enskilda individer enbart används för vårt forskningssyfte. Vi har noggrant informerat förskollärarna, barnen och pedagogerna att endast vi har tillgång till det samlade materialet och att efter uppsatsen är färdigställt kommer all data att raderas. Vi har också varit noggranna genom att avidentifiera samtliga namn på förskollärarna, barnen samt förskolan. För att vara noga med det har vi särskilt använt oss av koder när vi antecknade/observerade; såsom B1, B3, F, P2 och så vidare för att fastställa t.ex. vilken pedagog (P), förskollärare (F) eller barn (B) som gjorde/sade vad. Efter att vi hade renskrivit på datorn förstörde vi våra fältanteckningar på en gång så att ingen obehörig får tillgång till materialet.

Studiens kvalitet

Efter studien kan vi se att vårt metodval fungerade bra för vårt syfte, då vi fick mycket insamlat material utifrån våra fältanteckningar i form av tre spaltsdokumentationer. Genom kvalitativa metoden kom vi närmare situationer och miljöer som undersöktes, nämligen hur förskollärare närvarar i barns fria lek i hemvrån (Ahrne & Svensson 2015, s. 24). Plastbaserade och aktivitetsbaserade observationer gjorde att vi kunde koncentrera oss bättre på ett avgränsat plats på en viss aktivitet, i det här fallet den fria leken i hemvrån. Vårt val av storbarnsavdelning ledde också till att vi kunde berätta för barnen samt få deras tillåtelse till studien på ett enklare sätt, eftersom de flesta kunde kommunicera verbalt. Genom anteckningarna med papper och penna var det inte möjligt att fånga in allt, eftersom vi inte kunde hinna anteckna allt som pågick under leksituationer. Genom observationer kunde vi se händelserna som ägde rum i stunden, vilket vi fick tolka utifrån egna synsätt. Men vi tänker att det kan lika gärna vara en helt annan tolkning av samma händelse/situation om det var någon annan som hade observerat, och/eller om vi hade utgått ifrån ett annat perspektiv.

Fördelar med att observera själva i varsin förskola/avdelning var att det blev möjligt för oss att samla en större mängd empiri på en kortare tid (tre veckor). Större mängd empiri gjorde att vi kunde välja just de observationer som var bäst lämpade till vårt syfte. Däremot fanns det även några nackdelar med att välja observera själv i varsin förskola då vi inte kunde ta hjälp av varandra. Om vi var båda i samma förskola/avdelning skulle vi kunnat turas om, då en skulle till exempel anteckna medan den andra skulle iaktta och stödja antecknaren ifall den inte hinner med något. Vi skulle även fått ett större perspektiv då båda skulle ha sett och upplevt samma situation/händelse utifrån två olika synsätt.

För att få en bredare förståelse för vårt forskningsområde skulle vi även behövt mer tid, för att kunna besöka andra förskolor för att observera fler förskollärare som närvarar i barns fria lek. Vi upplevde också att det var jättesvårt att fånga in situationer där just förskollärare medverkar i barns lek, därför antecknade vi i början även situationer där barnskötare deltog i barns fria lek för att ta tillvara på varje situation. Man skulle även kunnat genomföra några intervjuer med förskollärarna i syfte att ta reda på deras egna synsätt och upplevelser av den fria leken. Vi skulle också kunnat använda oss av videoinspelningar för att tydligt kunna se och lyssna på det som händer i leksituationer, där det finns möjlighet till att kunna spola framåt/bakåt i filmen för att se på en viss sekvens om och om igen.

Studiens tillförlitlighet, trovärdigheten (reliabilitet) innebär att man bör samla in sin empiri på ett omsorgsfullt sätt och i tillräcklig mängd, för att kunna dra några slutsatser av den (Ross 2016, ss. 51, 53). I vår tänkta studie ville vi som sagt undersöka hur förskollärare närvarar i barns fria lek i hemvrån. Om vi bara hade intervjuat förskollärarna skulle vi inte kunnat dra några möjliga slutsatser utifrån vårt syfte som fokuserar på "hur" förskollärarna närvarar i barns fria lek, vilket man kan få syn på genom observationer. Vi skulle inte heller kunnat komma fram till några rimliga slutsatser om vi endast hade observerat barn eller/och barnskötare, eftersom studiens fokus inriktar sig på just förskollärarna. Därför fokuserade vi mest på alla situationer där förskolläraren vistades i hemvrån. Vi försökte samla in så många observationer som möjligt för att sedan välja några som var mest lämpade för vårt syfte. Utifrån våra fem utvalda observationer blir slutsatsen att förskollärare på ett eller annat sätt närvarar/deltar/ingriper i barns fria lek beroende på det som sker i olika situationer. Thornberg och Fejes (2016, s. 259) betonar vikten av noggrannhet, systematiskt och väl utförd studie. Studiens resultat och dess slutsatser ska vara utformade på ett begripligt sätt samt vara väl förankrade i empirin. I åtanke till detta har vi varit noggranna under arbetets gång genom att fokusera på ett teoretiskt perspektiv, några valda begrepp och observationer som var bäst lämpade utifrån vårt syfte och frågeställningar.

Analys av observationer

Vi valde att redogöra för fem relevanta observationer utifrån vårt syfte, vilket är hur förskollärare närvarar i barns fria lek i hemvrån. I denna del kommer vi att analysera observationerna utifrån det sociokulturella perspektivet och dess centrala begrepp som är: Scaffolding (stöttning), intersubjektivt och interaktion. Förutom detta har vi också till en viss del använt oss av begreppet undervisning.

Rifi kan vara er granne!

Lisa, Edwin, Mariam och Noah bygger en koja i anslutning till hemvrån, och leker mamma pappa barn. Förskolläraren Dominique sitter bredvid i ett bord och håller på med några papper.

Rifi kommer och försöker tränga in sig i kojans, men Lisa med hela sin kropp puttar ut honom från kojans, hon visar tydligt att hon inte vill att Rifi ska vara med i leken. Rifi blev arg, han försöker igen med att tränga in sig i kojans, men både Lisa och Edwin puttar ut honom.

Lisa skriker: "näääääääää"

Edwin med en frustrerande röst: "Det finns inte plats!"

Förskolläraren: "a men Rifi kan vara er granne som bor nära er! vi kan bygga en till hus"

Lisa, Mariam och Noah: "jaaaaa"

Rifi med en glad lysande röst: "jaaaaa"

Här tolkar jag som observatör att Rifi kände sig viktig i leken och blev stolt. Förskollärare reser på sig och hjälper till med att bygga en till koja. När kojans var klar ger förskolläraren ytterligare ett nytt förslag till leken.

Förskolläraren: "titta nu blir ni grannar, nu kan ni besöka varandra för att kanske fika tillsammans!?"

... Så fort barnen började leka gemensamt lämnar förskolläraren platsen.

Analys- Rifi kan vara er granne!

Det man kan se i observationen ovan är att förskolläraren satt bredvid lekande barn, hon var inte deltagande i barns lek men däremot verkade hon vara närvarande, då hon lyssnade och visste precis vad barnen lekte och hur leken går till. Så fort förskolläraren märkte att det kommer att bli en konflikt mellan barnen, där leken kan förstöras och ett barn kan bli exkluderad, tar hon en aktiv roll i att stötta barnen i deras lek. Genom samspel och interaktion ger förskolläraren dem förslag och idéer i hur leken kan lekas vidare även om det inte finns någon plats för ett till barn i kojan. Hon föreslog att Rifi kan vara en granne som också bor nära där andra barnen bor. Förskolläraren här visade ett tydligt engagemang i det barnen lekte och försökte utveckla leken på ett sätt utan att förstöra den. Hon hjälpte de också med att bygga en till koja och gav ytterligare mer intressanta förslag så att barnen kan behålla lekens harmoni samt fortsätta leka på egen hand. Detta tolkar vi som Scaffolding(stöttning) då förskolläraren stöttar barnen i att både bevara leken men också för att undvika exkludering.

Förskollärarens förmåga att förstå barns perspektiv, handlingar och avsikter, i syfte att vägleda barnen, genom att lösa konflikten, öka barnens delaktighet samt bevara och utveckla leken, tolkar vi som intersubjektivitet. Då intersubjektivitet här beskrev hur förskolläraren och barn kunde komma fram till en ömsesidig förståelse om hur leken kan fortsätta utan att den behöver förstöras. Genom att vara närvarande och lyssna på barns tankar under leken kan förskolläraren även bidra till att främja barns sociala interaktioner och skapa ett möte mellan barnen. Barnen här fick också uppleva och observera hur förskolläraren har behandlat situationen på ett sätt som betraktas som målinriktad och kulturellt accepterad. På så sätt anser vi att barn skulle kunna stöttas i att bygga upp förståelse och tolkning om hur en särskild situation eller händelse kan behandlas, samt hur man kan lösa ett visst problem på ett bättre sätt, för att bland annat undvika konflikter.

Födelsedagskalas

Tre barn: Rita, Maya och Miriam befinner sig vid hemvrån. De tar på sig utklädningskläderna. Miriam frågar sina kompisar vad de ska leka. Rita svarar engagerad att de kan leka födelsedagskalas, för de har fina kläder på sig.

Alla barn sjunger till Rita:” ja, må hon leva ... uti hundra år!”

Miriam säger till sina kompisar att de måste sjunga och dansa för det är en födelsedagskalas. Rita ropar på förskolläraren: “Martaaaaaa”.

Förskolläraren som städar i legorummet kommer till hemvrån och frågar barnen: “varför ropar ni på mig?”

Miriam svarar eftersom det är en födelsedagskalas vill de dansa och sjunga, därför vill de ha hjälp med att sätta på musiken.

Förskolläraren gratulerar Rita och hämtar en lärplatta så att barnen kan lyssna på musiken. Marta sätter igång “Happy Birthday to you.....”. Då börjar barnen sjunga och dansa till musiken. Maya tar Martas händer och dansar med henne en stund, sedan dansar barnen med varandra.

Så fort Marta ser att barnen har börjat sjunga och dansa med varandra går hon därifrån, så fortsätter leken.....

Analys – Födelsedagskalas

I denna observation tolkar vi som att det sker Scaffolding (stöttning) när förskolläraren stödjer barnen i deras lek genom att vara närvarande och lyhörd gentemot barnens frågor samt visar ett stort intresse över den pågående leken. När barnen ber om att få musiken till sin lek hämtar förskolläraren lärplattan och sätter på musiken, vilket vi tolkar som att hon hade en förståelse över varför barnen ville ha musiken i deras lek, nämligen för att det ska bli meningsfullt. Förskolläraren deltar och visar sitt engagemang gentemot barnens lek när hon dansar med de en kort tid. I sekvensen kan det tolkas som att det sker en intersubjektivitet mellan barnen och förskolläraren då de delar uppfattning om det som äger rum i hemvrån. Förskolläraren och barnen som vi kan se delar förståelse över att de behöver ha musiken eftersom det är en födelsedagskalas. Med detta utifrån vår uppfattning ser vi att förskollärare och barn har en ömsesidig förståelse, det vill säga intersubjektivitet.

Vi anser att den trevliga kommunikationen mellan förskolläraren och barnen, musiken i lärplattan och förskollärarens deltagande i barnens lek ledde till att barnens lek kunde utvecklas. Vår tolkning är att barnen tillsammans med förskolläraren formar mening genom att de går in här i ett samspel och interaktion som utifrån sociokulturell teori stödjer till barnens tankar och lärande, för det viktigaste förutsättning inom detta perspektiv är att kunskap skapas genom samverkan med andra i en social omvärld. Vi uppfattar att i observationen sker det en viss del spontant undervisning när förskolläraren lägger till en engelsk födelsedagssång ”Happy birthday to you” som barnen dansar till. Förskollärarens val av sången ledde till att barnen fick höra och uppleva en engelsk födelsedagssång, därmed fick de möjlighet till att lära känna hur en födelsedagssång på engelska låter.

Det finns inga mera förkläden!

Fia, Lima och Mina befinner sig vid hemvrån och lagar mat. Mina ger alla varsin förkläden och hattar.

Kent frågar: ”får jag vara med?”

Fia tittar mot andra hållet.

Lima säger till Kent eftersom det inte finns mera förkläden och hattar, samt det är trångt kan han inte leka med dem. Mina skriker åt Kent att han ska gå därifrån.

Kent accepterar inte det och skriker tillbaka.

Marta (förskolläraren) som satt andra sidan av hemvrån hör barnen skrika åt varandra. Hon kommer genast fram till barnen och frågar: ”varför skriker ni?”

Kent kommer gråtande till Marta, sätter sig i hennes knä. Marta kramar om honom.

Fia berättar problemet till Marta.

Marta förklarar till barnen att man även kan laga mat utan förkläden och hattar. Barnen håller med förskolläraren.

Marta flyttar ett stort bord och stolar samt frågar barnen: ”har ni tänkt på att om ni är kockar kanske behöver ni någon som ska äta er mat också?”

Lima svarar: “ vi behöver för att vi ska sälja och det är vår restaurang”.

Marta förklarar vidare att i en restaurang finns det både kockar som lagar mat och kunder som beställer mat.

Mina frågar Kent om han kan vara kund.

Kent svarar att han vill vara både kund och kock.

Marta förklarar för barnen att de kan turas om att vara kunder och kockar.

Alla barnen turas om att ha roller som kockar och kunder.

När Marta ser att barnen har börjat leka med varandra går hon från hemvrån, så fortsätter leken....

Analys- Det finns inga mera förkläden!

I denna observation vi tolkar det som att det sker Scaffolding (stöttning) då förskolläraren är en lyhörd pedagog som genast kommer till barnen när hon hör att de skriker åt varandra. Förskolläraren verkar vara omsorgsfull för hon tar det gråtande barnet i sitt knä och kramar om honom. Förskolläraren var inte deltagande i barns lek, men hon var närvarande, hon lyssnade till det barnen har att säga och försökte lösa deras problem på ett effektivt sätt. För att underlätta barnens lek flyttar hon på bordet och stolarna samt förklarar och ger förslag till dem, att eftersom de har restaurang behöver de också ha kunder som beställer mat, för alla var kockar. Då fick barnen en tanke om att det stämmer och frågar Kent om han vill vara kund. Det visade sig att Kent ville vara kock. Förskolläraren ger ytterligare förslag till barnen att de kan turas om i sina roller, de kan vara både kockar och kunder. Alla barn kommer överens om att de kan turas om i sina roller och började leka självständiga utan problem. Utifrån det vi kan se tar förskolläraren initiativ till att lösa barnens konflikt sinsemellan, hon hjälper Kent (som var exkluderad i början) att vara en av deltagarna i leken. Vi tolkar det som att förskolläraren ser till att enskilda barnets behov tillfredsställs för hon tar det gråtande barnen i sin famn, sedan hör hon det andra barnen har att säga och försöker lösa problemet så att samtliga barnen kan aktivt delta i leken.

Barnen tillsammans med förskolläraren kommer överens om hur de kan fortsätta leka, där alla barn kan medverka. Vår tolkning är att deltagarna hade en ömsesidig uppfattning om hur en restaurang leken ska gå till, nämligen att i den behövs det finnas både kockar och kunder. Detta kan förstås som intersubjektivitet. Det förekommer interaktion och samspel då förskolläraren var närvarande och lyssnande till samtliga barnens tankar. Utifrån barnens förutsättningar och önsknings kommer hon gemensamt med barnen fram till hur de kan lösa problemet så att alla får vara med. Med detta kan det betraktas som att förskolläraren bidrar till att främja barnens sociala samverkan med varandra och formar ett ömsesidigt möte sinsemellan. Förskolläraren uppmuntrade barnen genom att förklara att i en restaurang finns det kunder som beställer mat och kockar som lagar mat. Därmed tolkar vi som att förskolläraren hade en viss innebörd bakom hennes handling i syfte att barnen ska utvidga sina kunskaper om något specifikt, vilket kan tolkas som en spontan undervisning.

Det rastlösa barnet

Farid går runt i avdelningen och verkar vara rastlös. Farid är ett barn som har svårt att leka med andra barn (vilket pedagogerna har berättat). Förskolläraren Dominique frågar Farid om han vill leka med henne, Farid nickar. Förskolläraren: "vad ska vi hitta på då?"

Farid verkar inte veta vad han vill leka, han rycker på axlarna.

Förskollärare: "hmm.. ska vi leka restaurang?"

Farid nickar. Förskolläraren går och sätter sig.

Förskollärare: "Nu kurrar det i magen skulle du kunna laga mat till mig?"

Farid nickar glad.

Förskollärare: "jag vill beställa pizza!"

Farid tar bestick och en pizza tygleksak och ger de till Dominique.

Förskolläraren låtsas äta: "emmm va gott det va! Världens godaste pizza!"

...

Så småningom lockades tre andra barn till leken. Förskollärare till Emma (som satte sig bredvid och tittar på): "är du också hungrig? Vill du ha hälften eller fjärdedel av min pizza? Den är jättegod! Det är Farid som har lagat! Han är en duktig kock!"

Emma: "nej, jag vill äta något annat".

Erik hoppar in: "jag vill smaka!"

Förskolläraren: "hur mycket vill du ha?"

Erik: "hälften!"

Dominique låtsas skära hälften av sin pizza och ger den till Erik.

Farid till Dominique: "jag vill också smaka din pizza... en fjärdedel"

Förskollärare till Farid: "varsågod! nu har jag bara en fjärdedel kvar!"

Emma sträcker sig och tar den fjärdedelen som var kvar och låtsas äta upp den snabbt.

Förskolläraren: "Oj nu har jag inget kvar!"

Alla barn skrattar.

Emma tar mat leksakerna och kastar dem på golvet, hon tittar på andra barnen och skrattar högt.

Alla barn skrattar.

Förskolläraren till Emma: "nej vi kastar inte leksaker, kan du snälla beställa till mig en hel pizza tack".

Emma tittar lite runt på vad det finns för mat och vänder sig till Farid: "jag vill ha en pizza till Dommi och korv med bröd till mig!"

Farid: "OKEJ!"

Emma: "hur mycket kostar dem?"

Farid funderar en stund: "FEM kronor!"

..... Så fortsatte leken, där 4 barn inklusive Farid lekte tillsammans med förskolläraren, efter en stund då fick de också byta roller och turas om.

Analys- Det rastlösa barnet

I observationen ovan kan man se att det sker Scaffolding (stöttning) där förskolläraren Dominique leker med ett barn som har svårt att leka med andra barn. Genom att leka med Farid och samverka med honom inom lekens ramar, stöttar hon honom i sin lek. Vi tolkar det som att Dominiques ytterligare syfte med att leka med Farid kan vara att locka andra barn in i leken för att kunna skapa ett möte där dem får delta i leken tillsammans med just Farid. På så sätt kan Farid få gemensamt leka med andra som redan kan leka för att utveckla sitt sätt att medverka under leken. Genom att uppmärksamma och lyfta upp Farids roll i leken, som en duktig kock som lagar världens godaste mat och som tar emot beställningar från kunder, fick han en viktig roll under leken. Genom samspel och interaktion formar både förskollärare och barn tillsammans en mening där tankar och idéer om hur leken kan gå till lyfts

fram. Farid här kan få möjlighet till att ta vara på andras synpunkter och uppfatta vad de uttrycker och menar. Detta tolkar vi som intersubjektivitet då alla deltagarna hade en ömsesidig uppfattning i hur restaurang/kiosk leken ska lekas på ett gemensamt sätt där alla får bidra med en aktiv roll.

Att Dominique som en professionell förskollärare hade en förståelse för Farids svårigheter och genom det kunnat bemöta honom utifrån sitt behov och förutsättningar tolkar vi också som intersubjektivitet. I observationen ovan anser vi även att det sker en spontan undervisning där förskolläraren tar upp och väver in några matematiska begrepp i den fria leken, såsom: hälften och en fjärdedel av en pizza. Genom att låtsas skära en tygpizza leksak som innehåller fyra delar, visar hon tydlig vilka delar av pizzan som kan betraktas som hälften och vilka som nämns som fjärdedelar av en hel pizza. På så sätt kan barnen få en grundläggande uppfattning om bråktaal. Dessutom detta såg vi även att förskolläraren tog fast vid restaurang leken, då hon ber Emma att inte kasta leksakerna på golvet (oönskat beteende) och istället uppmuntrade hon barnet till att fortsätta leka, i detta fall att beställa pizza åt henne inom lekramar.

Den stulna tårtan!

Laila, Ebba, Gita och förskolläraren Dominique befinner sig vid hemvrån och leker mamma, pappa och barn. De leker att det är natt och familjen sover, plötsligt står Ebba upp och säger att hon vill bli en tjuv som ska smyga in i huset och stjäla tårtan som de har bakat för Gita (dottern) som fyller år imorgon.

Laila: kuckeliku kuckelikuuuuu !!!

Förskolläraren (låtsas gäspa): godmorgon mina kära barn, och grattis på födelsedagen Gita!

Gita (låtsas vara förvånad): min tårta är borta!

Förskolläraren: åå nej var tog den vägen?

Laila: tjuven!

Förskolläraren: oj hjälp! vad ska vi göra?

Ebba (tjuven) som låtsas gömma sig bakom soffan: ni måste ringa polisen!

Laila till förskollärare: nu är jag polis! ring mig!

Förskolläraren: vilket nummer var det nu till polisen?

Gita och Laila: ett ett två...

Förskolläraren (låtsas ringa): ett ett två.. lätt att slå, hallå polisen hjälp!

Laila (polisen): jag kommer!

Laila tar Ebba (tjuven): hit med tårtan din dumma tjuv!

Ebba puttar Laila, börjar sparka saker och skrika högt: du kan inte ta mig, jag är en monster arrrrrrr!

Laila: neej sluta!

Förskolläraren: Hörnii ! titta här jag har hittat tårtan, om ni inte kommer så äter jag upp den själv!

...

Barnen och Dominique firar Gita och tillsammans äter tårtan, på så sätt fortsatte leken.

Analys- Den stulna tårtan!

I observationen ovan sker det en interaktion mellan förskolläraren och barnen, där alla samspelar med varandra och bidrar med en aktiv roll i leken. Man kan också se att det sker ett slags Scaffolding (stöttning) då förskolläraren är med i leken och tillsammans med barn utvecklar leken vidare. I slutet av observationen ser vi att Ebba och Laila började gå in i en konflikt som skulle kunna förstöra leken. Eftersom förskolläraren var närvarande i leken löser hon problemet genom att uppmuntra till en fortsatt lek, där hon lockar barnen tillbaka till leken genom att fånga deras uppmärksamhet med det hon säger “ Hörnii ! titta här jag har hittat tårtan, om ni inte kommer så äter jag upp den själv!”. Följande situation skulle också kunnat tolkas som att förskolläraren tog fast vid den pågående lek (födelsedagsfirande), vilken kan ses som en god lek. Men däremot ignorerade hon Ebbas önskemål om att vara ett hårdhänt monster, i syfte att kanske undvika den oönskade rollen. I observationen kan man anse att intersubjektivitet synliggörs då förskolläraren hade en viss förståelse om hur leken skulle kunna gå till utifrån barns perspektiv. Hon kunde också genom samspel och interaktion bemöta barnens handlingar och avsikter på ett smidigt sätt, där lyckas hon även lösa konflikten mellan barnen för att bevara och utveckla leken vidare.

Tillsammans med barnen och med hjälp av förskollärares utmaning kunde de fortsätta leka gemensamt. På så sätt kunde deltagarna tillsammans komma fram till en ömsesidig förståelse om hur leken kan fortsätta utan att den ska behöva förstöras. Genom att förskollärare var aktiv, närvarande och lyhörd gentemot barns initiativ i leken, var det möjligt att främja barns fantasi och sociala interaktioner med varandra och skapa ett möte sinsemellan. Utifrån vår tolkning så tror vi att även här förekom det en slags spontan undervisning, som var vävd in i leken på ett naturligt sätt. När förskolläraren frågade om “vilket nummer var det nu till polisen?” uppmuntrade hon barnen till att fundera på numret till polisen, Gita och Laila svarade med “ett ett två...”, förskolläraren bekräftade deras svar med “ett, ett, två lätt att slå”. På så sätt kan man säga att barnen här fick möjlighet till att resonera kring hur man skulle kunna lösa en liknande situation i verkligheten. Utifrån detta tolkar vi att förskolläraren förmodligen hade ett syfte bakom hennes handling i målet att barnen ska kunna få en grundläggande förståelse om något, i detta fall numret till polisen, vilket kan ses som en spontan undervisning.

Resultat och Diskussion

Studiens syfte var att undersöka hur förskollärare närvarar i barns fria lek i hemvrån. Våra frågeställningar var: I vilka situationer närvarar/deltar/ingriper förskolläraren i barns fria lek? På vilket sätt interagerar förskollärare i barns fria lek? vilka handlingar blir synliga? samt Sker det spontan undervisning i den fria leken i hemvrån eller inte? I så fall på vilket sätt?

I vår analys tydliggörs det att förskolläraren behöver vara närvarande för att kunna medverka i barns fria lek för att bland annat stötta och uppmuntra till leken, lösa konflikter, se till att inget/inga barn blir exkluderade, bevara lekens harmoni samt utveckla leken i syfte att utöka barns lärande. I våra observationer kan man se att samtliga förskollärarna (Marta som är en yngre förskollärare med fem års erfarenhet, samt Dominique som är en lite äldre förskollärare med mer än 15 års erfarenhet) tar en aktiv roll i att stötta barnen i deras lek genom att ge förslag och idéer i hur leken kan vidare utvecklas. Man kan också se att det finns en ömsesidig förståelse mellan barn och förskollärare om den pågående leken. Vi ser att förskolläraren inte tar över barnets pågående lek, utan hen tillsammans med barnen kommer fram till hur de kan leka på ett smidigt sätt, där ingen av barnen riskerar att bli exkluderad.

I några av observationer tolkar vi som att det även förekom spontan undervisning i samband med den fria leken, då förskolläraren kanske hade ett innehåll bakom hennes handling i syfte att utöka barns lärande. I "Födelsedagskalas" får barnen möjlighet till att lyssna på en engelsk födelsedagssång, där barnen fick uppleva hur engelska språket låter. Detta anser vi som en form av en spontan undervisning där förskolläraren kanske väljer just engelsk låt i syfte att barnen erfarar en ny kunskap. Analysen visar i likhet med Lagerlöf, Wallerstedt och Kultti (2019 ss. 53, 54) att förskollärarnas sätt att delta/ingripa i bland annat restaurang lekarna ingick på att de koordinerar barnens initiativ mot en gemensam lekriktning, utan att leda/styra för mycket. Det visade sig också att genom interaktion och samspel mellan förskollärare och barn pågick en lek på hur en restaurang i realiteten fungerar, där det måste finnas både kunder som beställer och äter mat, samt kockar som lagar mat åt kunder. Detta skedde både genom kommunikation om leken och inom leken. På så sätt utifrån våra tolkningar kan restaurang lekarna på ett visst sätt beskrivas som en form av spontan undervisning, där både förskollärare och barn gemensamt fokuserar på ett innehåll, i detta fall hur en restaurang fungerar i verkligheten.

I en kort tid i "Det rastlösa barnet" fokuserade förskollärare på ett matematiskt innehåll, det vill säga bråktalet (hur ser hälften/fjärdedel av pizzan ut, och vad blir det kvar av pizzan om man äter både hälften och en fjärdedel av pizzan), samtidigt var hon också öppet för lekens dimensioner för att bevara gemenskapen. Man kan säga att detta gjorde situationen till en lekresponsiv undervisning. I likhet med Pramling och Wallerstedt (2019, ss. 18, 19) blir lekresponsiv undervisning som en kollektiv aktivitet där deltagarna gemensamt intresserar sig i något specifikt, där barnen kan lära sig/få en uppfattning om något som kan berika deras föreställningsförmågor och utöka sina kunskaper. Enligt Chia-Yen Tsai (2015, ss. 1031-1032) är det viktigt att som förskollärare känner till det enskilda barnets behov och förutsättningar, samt har en uppfattning om hur en lek går till utifrån barns perspektiv. I våra observationer uppfattar vi att förskollärarna kände barnen och hade förståelse för den pågående leken vilket gjorde att de kunde hjälpa barnen i deras lek på bästa sätt. Till exempel i "Det finns inga mera förkläden" anser vi att förskollärare har förstått att ett barn var exkluderad från leken, på grund av att det inte fanns tillräckligt med lekmaterial samt att det fanns för lite lekutrymme. Förskolläraren här löste problemet genom att ge förslag och idéer i hur leken kan fortsätta utan lekmaterial, i detta fall utan kocks förkläden och hatt. Förskolläraren har också möblerat om så att det blev mer lekutrymme, hon har flyttat på bord och stolar så att Kent också får plats i leken. Detta har även Stanton-Chapma (2015, s. 101) betonat vikten av att organisera den fysiska miljön för att förbättra och utveckla barns lek sinsemellan.

I observationer kan man också se att förskollärarna går in, deltar samt lämnar den pågående leken på ett smidigt sätt utan att något av barnet känner sig obekvämt. Enligt Stanton-Chapma (2015, s. 101) anses detta vara en av viktiga faktorer för att främja barns lek samt bevara lekens gemenskap. I "Rifi kan vara er granne" såg vi hur förskolläraren tog en aktiv roll i barns lek för att lösa konflikten på ett effektivt sätt utan att leken blev förstörd, förskolläraren här har även hjälpt Rifi så att han blev inkluderad i leken. Så fort förskolläraren upplevde att barnen började leka gemensamt utan problem, lämnar hon leken utan att behöva störa dem. I likhet med Aras (2015, s. 1179) upplevde vi att förskollärarna oftast engagerade sig i barns fria lek när de märkte en problematisk situation, såsom konflikter, och/eller när barn behövde någon form av stöttning i sin lek. Utifrån "Födelsedagskalas" ser vi att barnen ropade till förskollärare för att få hjälp med att sätta på födelsedagssång. I ett annat fall i "Det finns inga mera förkläden" blev det en konflikt mellan barnen, där ett ledset barn sökte kontakt med en vuxen och ville sätta sig i hennes knä för att få trygghet och omsorg. Detta tolkar vi som att barnet inkluderar förskollärare i svåra situationer för att hen anser att förskollärare ses som en kompetent vuxen (Pramling Samuelsson & Johansson 2009, s. 82).

Våra slutsatser med studien är att förskollärarna oftast går in och medverkar i barns fria lek om det förekommer några problem. Utifrån resultatet uppfattar vi att det är så betydelsefullt att vara en närvarande pedagog på avstånd, för att se om barnen har något behov av hjälp och vilka intressen de visar, vilket skulle man kunna arbeta utifrån sedan, till exempel i ett större projekt. För även Tullgren (2004, ss. 113-114) poängterar att när pedagogerna är närvarande och lyhörda kan dem bättre följa och bevaka det som sker under leken, vilket i sin tur formar möjligheter för pedagogerna att lära sig mer om varje barns förutsättningar och behov. Vi fick också insikt om att när barn ropar på hjälp och/eller förskollärare märker att något/några barn kan bli/blir exkluderade, eller/och upptäcker att leken kommer att bli förstört, är det viktigt att ingripa för att stötta, bevara och utveckla leken och dess gemenskap. Detta kan förstås som att förskollärare är medveten om sin professionella roll i att synliggöra barns intresse och stötta barnen utifrån deras behov och förutsättningar.

Vad vi kan se är att förskollärarna uppmuntrar barnen till en gemensam lek, dock är det tydligt att barn blir indirekt styrda i att följa de rådande reglerna gällande sociala relationer, till exempel i hur man bör bete sig mot sina kompisar på ett acceptabelt sätt. I våra observationer tolkar vi som att förskollärarna indirekt styr barns lek för att undvika bland annat exkluderingar. På så sätt kan förskolläraren öppna upp för möjligheter till att utveckla en gemensam lek utan konflikter, där varje barn får möjlighet till att delta. Men detta kan ibland även begränsa lekens meningsskapande, där till exempel en grupp lekande barn som har en bra gemensam förståelse, på ett indirekt sätt tvingas ta med ett annat barn i deras lek bara för att göra vuxna nöjda, och/eller undvika vuxnas tillsägelser. I likhet med Knutsdotter Olofsson (2003, s. 13) kan detta leda till att leken på ett visst sätt blir förstört då det barnet kanske inte förstår gruppens leksignaler. Øksnes (2011, ss. 151-152) betonar också vikten av att se barns lek som värdefull, samt ha en större förståelse för deras lekvärld utifrån barnens perspektiv, i syfte att bevara lekens harmoni så att den inte förlora sin mening. Här tänkte vi att istället för att inkludera ett annat barn som inte tillhör gruppens samhörighet skulle man kunna i vissa situationer (där förskolläraren känner av att just detta barn kommer inte att fungera med just denna barngrupp) locka detta barn till att göra/leka något annat, i målet att inte förstöra för de andra barnen. Detta har vi inte iakttagit i våra observationer men vi tyckte att det var intressant att diskutera i förhållande till vår studie.

I de flesta observationer som vi genomförde under vår studie, lade vi även märke till att förskollärarna ofta prioriterade den leken som betraktas som god. I enlighet med Tullgren (2004 ss. 61, 67) regleras barnen bort ifrån det som är oönskade och istället uppmuntras till den utvecklande leken, i syfte att främja barns framtida kompetenser. I "Den stulna tårtan" kan vi se att förskolläraren stoppar det som sker i barns lek när hon ser att Ebba blev till ett monster och började sparka på saker och skrika högt mot sina kompisar. Hon lockar då barnen till att fortsätta leka födelsedagsfirande som kan ses som en god lek. Hon ignorerar bort Ebbas vilja till att vara ett monster, anledning till detta är att det kan finnas normen om att undvika oönskade roller i leken. Utifrån våra lekobservationer i hemvrån upplever vi i likhet med Tullgren (2004 ss. 113, 116) att det oftast förekom lekar såsom familj och restaurang/kiosk lekar, som ibland på ett eller annat sätt prioriteras och uppmuntras av pedagogerna genom makttekniker, där de antingen ger normaliserade tillsägelser eller väljer att väva in det i lust och vänlighet.

Betydelse för praktiken och professionen

Vi anser att vår studie är relevant i relation till förskolläraryrket då vårt resultat visar tydligt att förskolläraren har ett betydande roll i att stötta barnen i deras lek i syfte att främja lärande, bevara lekens egenvärde, harmoni samt lösa konflikter. Det framhävs också att som förskollärare är det viktigt att ha en förmåga att delta och sedan lämna leken på ett smidigt sätt utan att leken ska behöva förstöras och förlora sin gemenskap. När förskollärare deltar och närvarar i barns fria lek visar det sig

att man kan då lättare förstå och bemöta barnen utifrån sina behov, förutsättningar och intresse. För även i läroplanen (Lpfö 18 2018, s. 8) betonas att när förskollärare är aktiva med sin närvaro i barns lek blir det möjligt att understödja kommunikationen mellan barnen samt förhindra och handskas med konflikter. I läroplanen (Lpfö 18 2018, s. 7) poängteras också att ”undervisning ska utgå från ett innehåll som är planerat eller uppstår spontant eftersom barns utveckling och lärande sker hela tiden”. Med detta som utgångspunkt kan vi betona betydelsen av en spontan undervisning i samband med den fria leken, där vi uppfattar att förskollärarna skulle kunnat ha ett innehåll bakom deras handling i syfte att utöka barns lärande.

Vidare forskning

Efter vår genomförda studie upplever vi att man kan utforska mer inom vårt ämne genom att bland annat studera fler förskollärares närvaro i barns fria lek, istället för att endast studera två förskollärare. Därmed kan man få syn på fler perspektiv. Istället för tre spaltdokumentationer kan man använda sig av videoinspelningar för att då kan man få en bredare uppfattning i vad som sker under leken. Genom videoinspelning kan man tydligt se och lyssna på det som händer i en leksituation, där det finns även möjlighet till att kunna spola framåt/bakåt i filmen för att se och lyssna på en viss sekvens om och om igen. Man kan dessutom undersöka om det skiljer sig mellan hur barnskötare och förskollärare närvarar i den fria leken. Förutom det kan man även utforska förskollärares och barnskötarens närvaro i utomhusmiljö för att kunna få syn på om det finns några skillnader och likheter jämfört med inomhusmiljö. Man kan också studera hur förskollärare närvarar i småbarnsavdelningar för att jämföra arbetssättet med storbarnsavdelning, där förskolläraren på olika sätt medverkar i barns fria lek. Några av andra frågeställningar kan vara bland annat:

- Hur förskollärare närvara i småbarnsavdelningar?
- Vilka likheter och skillnader finns det med storbarnsavdelningar?
- Hur ser barnskötarens närvaro ut jämfört med förskollärares i utomhusmiljö?

Referenser

- Ahrne, G. & Svensson, P. (2015). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber, ss. 17-31.
- Aras, S. (2015). Free play in early childhood education: a phenomenological study. *Early Child Development and Care*, 186(7), ss.1173-1184. doi: 10. 1080/03004430.2015.1083558
- Carlsson, R. & Bagga-Gupta, S. (2006). "Verktyg och lådor." En studie om språkfokuserade aktiviteter för minoriteter på förskolearenor. *Nordisk Pedagogik*, 26(3), ss. 193–211.
- Chia-Yen, T. (2015). Am I Interfering? Preschool Teacher Participation in Children Play. *Universal Journal of Educational Research*, 3(12), ss. 1028-1033. doi: 10.13189/ujer.2015.031212
- Eidevald, C. (2017). *Systematiska analyser för utvärdering och utveckling i förskolan: Hallå, hur gör man?* 2 uppl. Stockholm: Liber.
- Fejes, A. & Thornberg, R. (2009). Kvalitativ forskning och Kvalitativ analys. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber, ss. 16-41.
- Gjems, L. (2011). *Barn samtalar sig till kunskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Jonsson, A., Williams, P. & Pramling Samuelsson, I. (2017). Undervisningsbegreppet och dess innebörder uttryckta av förskolans lärare. *Forskning om undervisning och lärande*, 5(1), ss. 90–109. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hkr:diva-16593>
- Knutsdotter Olofsson, B. (2003). *I lekens värld*. Stockholm: Liber.
- Knutsdotter Olofsson, B. (2017). *Den fria lekens pedagogik: teori och praktik om fantasileken*. Stockholm: Liber.
- Lagerlöf, P., Wallerstedt, C. & Kultti, A. (2019). Barns agency i lekresponsiv undervisning. *Forskning om undervisning och lärande*, 7(1), ss. 44–63. https://forskul.se/wp-content/uploads/2019/03/ForskUL_vol7_nr1_2019_s44-63.pdf
- Lindqvist, G. (1996). *Lekens möjligheter – Om skapande lekpedagogik i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Lpfö 18 (2018). *Läroplan för förskolan Lpfö 18*. Stockholm: Skolverket. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d5aa/1553968116077/pdf4001.pdf>
- Löfdahl, A., (2014). God forskningssed-regelverk och etiska förhållningssätt. I Löfdahl, A., Franzén, K. & Hjalmarsson, M. (red). *Förskollärarens metod- och vetenskapsteori*. Stockholm: Liber, ss. 32-42.
- Melker, K., Mellgren, E. & Pramling Samuelsson, I. (2018) . Undervisning i förskolan – en fråga om att stötta och att skapa gemensamt fokus. *Forskning om undervisning och lärande*, 6(1), ss. 64-86. https://www.forskul.se/ffiles/002FA69B/ForskUL_vol6nr1_2018_s64-86.pdf
- Pramling Samuelsson, I. & Johansson, E. (2009). Why do children involve teachers in their play and learning ?. *European Early Childhood Education Research Journal*, 17(1), ss. 77-94. doi: 10. 1080/13502930802689053

- Pramling, N. & Wallerstedt, C. (2019). Lekresponsiv undervisning – ett undervisningsbegrepp och en didaktik för förskolan. *Forskning om undervisning och lärande*, 7(1), ss. 7-22. https://forskul.se/wp-content/uploads/2019/03/ForskUL_vol7_nr1_2019_s7-22.pdf
- Pripp, O. (2011). Reflektion och etik. I Kaijser, L. & Öhlander, M. (red.) *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur, ss. 65-84.
- Pripp, O. & Öhlander, M. (2011). Observation. I Kaijser, L. & Öhlander, M. (red.) *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur, ss. 113- 145.
- Ross, C. (2016). Att berätta om små barn-att göra en minietnografisk studie. I Löfdahl, A., Franzén, K. & Hjalmarsson, M. (red.) *Förskollärarens metod- och vetenskapsteori*. Stockholm: Liber, ss. 45-57.
- Skolverket (2012). *Uppföljning, utvärdering och utveckling i förskolan: pedagogisk dokumentation*. Stockholm: Skolverket.
- Stanton-Chapman, T. (2015). Promoting Positive Peer Interactions in the Preschool Classroom: The Role and the Responsibility of the Teacher in Supporting Children's Sociodramatic Play. *Early Childhood Educ J*, (43), ss. 99–107. doi: 10.1007/s10643-014-0635-8
- Säljö, R. (2015). *Lärande: en introduktion till perspektiv och metaforer*. Malmö: Gleerup.
- Thornberg, R. & Fejes, A.(2009). Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber, ss. 256-276.
- Thulin, S. & Jonsson, A. (2018). Undervisning i förskolan: om möjligheter att integrera förskolans bildningsideal med nya uppdrag. *Barn*, 36(3–4), ss. 95-108. <https://doi.org/10.5324/barn.v36i3-4.2899>
- Tullgren, C. (2004) . *Den Välreglerade friheten: Att konstruera det lekande barnet*. Diss. Lärarutbildningen, Malmö Högskola. <http://hdl.handle.net/2043/7828>
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet. https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf
- Winther-Lindqvist, D. (2016). Den sociala fantasilekens förändringspotential. I Hangaard Rasmussen, T., (red.). *Lek på rätt väg?: på spaning efter leken*. Lund: Studentlitteratur, ss. 85-100.
- Öhlander, M. (2011). Utgångspunkter. I Kaijser, L. & Öhlander, M. (red.) *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur, ss. 11-32.
- Øksnes, M. (2011). *Lekens flertydighet: om barns lek i en institutionaliserad barndom*. Stockholm: Liber.

Bilagor

Bilaga 1

Tre spaltsdokumentationer

Vad som sägs	Vad som görs	Egna Reflektioner

Bilaga 2

Information och samtyckesbrev till förskollärare/pedagoger

Datum och ort

Hej!

Jag är student på Barn- och Ungdomsvetenskapliga Institutionen, avdelningen för förskolläraryr utbildning och förskoleforskning vid Stockholms universitet. Inom ramen för min sista och avslutande kurs på förskolläraryr utbildningen ska jag skriva ett examensarbete. Syftet med min studie är att undersöka undervisningspraktiker i den fria leken. För att samla in material till arbetet skulle jag vilja närvara i verksamheten vid förskolan under några dagar mellan 2019/11/26- 2019/12/6. Vid dessa tillfällen vill jag observera med hjälp av anteckningar med papper och penna i form av tre spaltsdokumentationer.

Ett självständigt arbete är reglerat av regler om tystnadsplikt, dataskyddsförordningen (GDPR) samt Vetenskapsrådets skrift om God Forskningssed. Detta innebär exempelvis att barnets, familjens, personalens och förskolans identitet inte får avslöjas och att fullständig konfidentialitet gäller. Allt insamlat material kommer därmed att avidentifieras och inga listor/register över personuppgifter kommer att upprättas. Det dokumenterade materialet får endast användas för min egen bearbetning och analys samt sammanställas i en uppsats. Materialet kommer att förstöras efter att uppsatsen är godkänd. Uppsatsen kommer att publiceras digitalt.

Med detta brev vill jag be om ert medgivande i studien. All medverkan är frivillig och kan när som helst avbrytas. Samtycker ni till studien så skriver ni under bifogad blankett. Önskar ni ytterligare information är ni välkomna att kontakta mig som student eller min handledare vid Stockholms universitet.

Vänliga hälsningar

Studentens namn:

Tel.nr:

Mailadress/er:

Handledarens namn (handledare):

Stockholms Universitet

Barn och Ungdomsvetenskapliga Institutionen

106 91 Stockholm

Mailadress:

Namn:

Ja, jag samtycker till att medverka i studien som beskrivs i ovanstående information.

Underskrift:

Bilaga 3

Information och samtyckesbrev till vårdnadshavarna

Datum och ort

Hej vårdnadshavarna!

Jag är student på Barn- och Ungdomsvetenskapliga Institutionen, avdelningen för förskolläraryr utbildning och förskole forskning vid Stockholms universitet. Inom ramen för min sista och avslutande kurs på förskolläraryr utbildningen ska jag skriva ett examensarbete. Syftet med min studie är att undersöka undervisningspraktiker i den fria leken. För att samla in material till arbetet skulle jag vilja närvara i verksamheten vid förskolan under några dagar mellan 2019/11/26- 2019/12/6. Vid dessa tillfällen vill jag observera med hjälp av anteckningar med papper och penna i form av tre spaltsdokumentationer som innebär att jag skriver vad pedagoger och barn gör, uttalar samt eventuella reflektioner. Studien kommer att främst inrikta sig på pedagogens undervisningspraktiker i den fria leken.

Ett självständigt arbete är reglerat av regler om tystnadsplikt, dataskyddsförordningen (GDPR) samt Vetenskapsrådets skrift om God Forskningssed. Detta innebär exempelvis att barnets, familjens, personalens och förskolans identitet inte får avslöjas och att fullständig konfidentialitet gäller. Allt insamlat material kommer därmed att avidentifieras och inga listor/register över personuppgifter kommer att upprättas. Det dokumenterade materialet får användas endast för min egen bearbetning och analys samt sammanställas i en uppsats. Materialet kommer att förstöras efter att uppsatsen är godkänd. Uppsatsen kommer att publiceras digitalt.

Med detta brev vill jag be om ert medgivande för ert barns medverkan i studien. All medverkan är frivillig och kan när som helst avbrytas. Samtycker ni till studien så skriver ni under bifogad blankett. Om ni accepterar kommer barnen också att bli informerade om arbetet och får möjlighet att besluta om sitt eget deltagande. En förutsättning för barnens medverkan är att ni samtycker till studien. Om ni tackar ja till medverkan, men barnen säger nej så kommer barnens beslut att respekteras. Önskar ni ytterligare information är ni välkomna att kontakta mig som student eller min handledare vid Stockholms universitet.

Vänliga hälsningar

Studentens namn:

Tel.nr:

Mailadress/er:

Handledarens namn (handledare):

Stockholms Universitet

Barn och Ungdomsvetenskapliga Institutionen

106 91 Stockholm

Mailadress:

Jag/Vi MEDGER att mitt/vårt barn deltar i studien.

Barnets namn:

Vårdnadshavares namnunderskrift/er:

Stockholms universitet/Stockholm University
SE-106 91 Stockholm
Telefon/Phone: 08 – 16 20 00
www.su.se

**Stockholms
universitet**